

SÁRKÖZI ZOLTÁN

Egy magyar költemény a 18. századból

Nemrégiben az 1790. december 21-én Kolozsvárott megnyílt erdélyi országgyűlés előmenyeire kutattam az Országos Levéltárban. A bécsi levéltárakból 1920 után Budapestre került „Kabinettsarchiv. Hungarica aus der Privatbibliothek Seiner Majestät 1765—1836” című gyűjtemény 22. csomójában többek közt kezembe akadt gr. Nemes János aulikus beállítottágú székesfőkirálybíró egy 1790. május 19-én kelt levele, melyben Hatzfeld Károly Frigyes gr. államminisztert arról értesítette, hogy egy Kolozs megyei nemes udvarellenes, magyar nyelvű, ellenzéki irányú kéziratot verset adott át neki. A levélhez mindjárt mellékelte is a terjedelmes verset.

Némi utánjárás után kiderült, hogy e vers egy töredékes másolati példánya több mint fél évszázaddal ezelőtt már előkerült. A Századok 1901. évfolyamának 356—357. lapjain az alábbiak olvashatók erről:

„Limbus darabok.

Győri Vilmos úr Kapuvárról nemrég egy esomó régi hánytvetett iratot küldött ajándékol társulatunknak. . .” Az iratokról Illéssy János adott be jelentést, mely többek közt a következőket tartalmazta: „. . . Nem egészen érdektelen az a végén csonka verses kézirat, melynek címe: Egy igaz magyar hazafinak édes nemzetét ügyefogyott állapotjának mély álmából serkentő versei. Könnyen folyó leoninusokban tüzezi a magyart a német ellen, a mi alatt természetesen a kormányt kell érteni. Ugyanazt variálja, a mit a Rákóczi bús magyarja: Ne higj magyar a németnek! Rimánkodik, ha bajban van, szerencséjében pedig pöffszkedik s nemzetünk ellen tör. »Vigyázz magyar, vigyázz, mert megcsal a német!« — így kiált fel.

»Hogy tartá meg hitét, látod mit csinála,
Semmi becsületed nem vala ő nála,
Szép szabadságodat s törvényedet rontá,
Sok várnegyédet elszagatá s bontá,
Azon vala, hogy már született nyelvedet
Eltörölje s így eltemesse nevedet.«

Ez idézett sorok támasztékot nyújtanak iratásuk idejére nézve, mert nyilván látható, hogy II. József császár ellen pattog a tüzes poeta. Ez a kor gazdag hasonló poemákban, melyek szelídebbjei nyomtatásban napvilágot is láttak, a szenvedélyesebbek pedig — melyek közé ez is tartozik — másolatokban forogtak az elkeseredett hazafiak kezén, de még így is ellenállhatatlan hatást okoztak a hamisítatlan búfelejtő mellett szomorkodó zárt társaságokban.”

Ez a Thaly Kálmánra emlékeztető, kurucos, búsmagyar kommentár és az idézett pár sor maradt fenn az azóta bizonyára nyomtalanul elkallódott töredékből.

Megemlékezik a versről *Téglás J. Béla*: A történeti pasquillus a magyar irodalomban. Szeged, 1928. c. munkája is. A szerző által talált példány címe: „Egy igaz Magyar Hazafinak édes Nemzetét ügyefogyott állapotjának mély álmából serkentető Versei, melyeket írt Második Joseph Császár halála után 1790 esztendőbe Szent György havában.” A könyv 122. lapján levő jegyzet arra utal, hogy a verset Ferenczy Zoltán hagyatékában, illetőleg az Akadémiai Könyvtárban, Rácz Károly gyűjteményében, egy kéziratcsomóban lelte meg. A megadott jelzetek alapján a vers jelenleg már nem található meg.

A munka különben részletesen ismerteti a költemény egész tartalmát, sőt szóról-szóra is közli az alábbi kis részletet:

„Azért ha most ötet megkoronázod
a nagy német jármot a nyakadba rázod
Mondgy hunczfutnak engem, ha ez nem léssen,

Ha németnek hiszel tud meg csúffá téssen.
Azért ha ugyancsak te mégis azon vagy,
Hogy a Német alatt továbbra is maragy
Most fogd a Németet szorosz zabolára..."

A most talált, és teljes terjedelmében hozzáférhetővé vált kéziratos vers érdekes fényt vet az 1790. évi köznemesi mozgalom kétarcú, ellentmondásos jellegére. Az előremutató, s a polgári, nemzeti átalakulás ígérését magukban hordozó törekvések eszerint még teljesen bele vannak ágyazva a rendi-nemesi előjogokért felbuzduló atyafiaknak II. József uralmát egészében kárhóztató, s a restaurációt áhítózó nézeti közé. A vers a Budán megnyílt országgyűlésre készülő erdélyi nemeseeknek ad politikai programot. Emlékezteti őket az elszenvedett sérelmekre, a nemesi, alkotmányos jogok megnyirbálására, a várnegyék felosztására, az adózás bevezetését célzó kísérletekre, a románok tisztségviselésére stb. Védekezésül mindezekkel szemben a rendek ősi ellenállási jogát akarja felújítani. A másik oldalon viszont a németesítés ellenhatásaként síkraszáll a magyar nyelvhasználatért, követeli az idegen hivatalnokok leváltását, a hadsereg magyarosítását, a kincstárnak a rendek által történő ellenőrzését, az uralkodói székhelynek az ország területére való áthelyezését s végül Magyarországnak Erdéllyel való unióját.

A harcias verssorok írója magát Ballók névvel jelöli meg, személyéről azonban közelebbit nem sikerült megtudnom. Költeménye a következőképpen hangzik:

„Egy igaz Magyar Haza-finak
Édes Nemzetét, Ügye-fogyott Állapottyának
mély álmából Serkengető Versei.

Ébregy Magyar Nemzet nyisd-fel már Szemedet,
Régen hogy aluszol fontold meg ügyedet,
A Te Szerentsédnek Csillaga támadott,
Régi Szabadságod Napja felviradott:
Most van az Ideje hogy Te igyekezzél,
A Német igából egyszer ki-vetkezzél;
Ha mostis a Német Tégedet meg ejthet,
És a Pundrájába újra belé rejthet,
Talán soha többször Te Lábra nem állasz,
Hanem örökösen rabságába Szállasz.
Ne higj Néki mert ő esküdt Ellenséged,
Urállya, s gyűlöli régi Nemességed:
Mézet ígér mostan, mérget nyújt alatta:
Hogy meg-fojtson Téged, elszánt akarattya.
Nem ok nélkül mondják Hogy az Német Kutya,
Hamis, álnok, tsalárd Néki minden útja,
Hízelkedik mostan s farkát tsavargattya,
De hogy megfojthasson tellyes akarattya,
Mindent most megígér, megszorult Kaptzája,
S a nagy félelemtől tele van Pundrája.
Ötven esztendeje még éppen be nem tölt,
Akkoris a Magyar Német mellett felkölt:
Sirt, pityergett akkor, s arra Kért Tégedet
Érette ontani ne Bánnyad Véredet:
A sok Ellenségtől akkor meg mentetted,
Királyi Székedbe ötet Hellyheztetted.
Mind azért jó Magyar Néked mit fizete,
Nemde fortélyosan Lába alá vete?
Sok szép színes móddal ugye hogy meg tsala?
S már már szintén Téged Adóra hoz vala:
Ha meg nem szánt volna az Isten Irgalma,
Csúffá téssen vala az Német Hatalma.
Mostis majd Hasonlók az Környül Állások,
Német ellen Készült Tábori szállások:
Most könyörög Néked, hogy inségben vagon
És magát Elötted meg alázza nagyon:
De ha most Könyörülsz s a Szerentse mást Szül,
S azzal Lábra Kaphat, Hidd meg nyakadra ül,
Hidd meg hogy ez s nem más a Német szándéka,

A Te romlásodra csúsz, mász mint a Béka,
 Úgy jársz Magyar vigyázz, mert megtsal a Német,
 A végre tart s fizet ő sok Janus Kémet.
 Mikor Te Úr lehetsz ne légy akkor Szolga
 Mert hamar változik a Szerentse dolga.
 A Német Zsoldosok Néked mást beszélnek,
 Kik Hivatallyokról Hogy el esnek félnek
 Nem kell ellent álni a Német Jussának,
 Mert ő örökösse Magyar Koronának,
 Erre a Magyarok Hiteket letették,
 Királyul Magoknak a Németet vették.
 Úgy van jó Zsoldosok, de észre kell venni?
 És mind a Két Hitet egymás mellé tenni;
 A németis Hitet Magyaroknak letette,
 S Eröss Esküvéssel azt erősítette,
 Hogy ő a Magyaroknak régi Szabadságát,
 Meghadja; Törvényét őrzi Boldogságát.
 Hogy tartá meg hitét, látod mit tsinála
 Semmi betsületed nem vala ő Nála
 Szép Szabadságodat s Törvényedet rontá
 Sok Wármegyéidet elszaggata s bontá
 Azon vala Hogy már született Nyelvedet
 El töröllye s így eltemesse Nevedet.
 Azt tartja a törvény, a Ki Hitetlen lett,
 Nem kell meg-tartani ahoz kötet Hitet.
 Örökségre vallyon méltóe a fiú?
 Kinek Mihellyében Készült a rabsziú,¹
 Hogy Attyát megkösse, és Rabjává tégye,
 Kínossa, Lattzollya² s vagyonát elvégye;
 Régen készül erre a Német fortéllyá,
 Hogy Téged meg-rontson régen elszánt tzellyá.
 Azért ha most Őtet Te meg Koronázod,
 A nagy Német Jármot a Nyakadra rázod,
 Mongy Huntzfutnak Engem Ha ez úgy nem léssen,
 Ha Németnek Híszel, hidd meg csufá téssen,
 Azért ha ugyan tsak Te mégis azon vagy,
 Hogy a Német alatt Továbrais maragy,
 Most fogd a Németet szoros zabolára,
 Ne szagoldozhassék Országod Kárára,
 Léges legelsősör kérek hogy azon légy,
 Vélle szoros Kötést íme ezekről tégy.

1—0: Második Andrásnak állítsd fel Törvényét,
 Ezzel vissza nyered Szabadságod fényét,
 Ha Király Törvényt hoz Magyar romlására,
 Akárki nyúlhasson Kard markolattyára.
 Evolt András király egy Hasznos Törvénye
 Ország s Király között az Hitnek Szekrénye,
 Ennek romlásával romlott meg Országod,
 Setét Homályban tűnt fényes Szabadságod;
 Ennek oltalmáért sok Hazád fiai
 El döltének Ország erős Oszlopai.
 Frangépán és Zrínyi s Nádasdi Őseid,
 Ezért vesztenek el sok Nemes Eleid;

2—0: Az Országnak Kintse Hatalmadban légyen,
 Ebből Híred nélkül a Király ne végyen,
 Rendellyen a Hazá Király Költségére;
 De nem a Cassának megsértődésére.

3—0: A Tábori Erő Porontsolatodtól
 Függyön, járjon s kellyen a Te Tanátsodtól,
 Fő Vezérek abban Magyarok légyenek,

¹ A rím kedvéért rabszj helyett.

² Valószínűleg azonos a sarcol régies „sattzollya” formájával.

- Idegenek arra Soha ne lépjenek.
 4—0: Mindenféle Tisztség a Magyar Hazában;
 Légyen mindenkoron Magyar Birtokában,
 5—0: Magyar Földről Német el s ki takarodjék;
 Ober, Unter, Hunder itt ne tartózkodjék;
 Mert míg ez a féreg Kebeledben léssen,
 Mind addig az Német mint Szú a fát észen
 Még ha ez a Nemzet fulánkját bé ölti,
 Testedet s Lelkedet fekélyvel eltölti;
 De az Oláhot is rád fogja ültetni
 Mondván, hogy igáját nem szoktad fültetni³
 6—0: Magyar földön légyen a Király Lakhelye,
 Koronáját Budán, s ne Bétsbe viselje
 A Magyar Hazában Magyar Nyelven folyjon
 Minden, s Ki itt lakik úgy beszéljen, s Szólljon.
 Király mit megígér meg tart mindeneket
 Második Leopold fontold meg ezeket
 Kérlek intésemnek agy helyet végtére
 Had mennyen jo Híred Világnak végére.

A Magyar Országra menendő, és az ottan esendő Diaetán meg jelenendő Plenipotentiariusoknak ezekre szükség léssen vigyázni és ügyelni.

1—0: Mindenekben facultáltassék a Plenipotentiarius, a mi a Közönséges Jovára foglenni, nevezetesen,

2—0: Erdélynek Magyar Országgal léendő vissza egyesülését a mi részünkről is minden úton modon munkálkodni a Plenipotentiarius a Tekintetes Nms Magyar Országi Status előtt és végbe vinni igyekezzék. Ez meg lévén.

3—0: Az úgy nevezett Inaugurationak Diplomából Erdélyről is mint a Szt: Magyar Koronának egyik Tagjáról Különös Emlékezet tétessen, és a melly barátságot fogtenni maga részéről Tekintetes Magyar Ország Törvényének meg tartására nézve, azt Erdélyreis ki terjessse.

Külső lapon:

Parvus Parva dabo, Magnis majora daturus.
 Hic fuit ille merus Scythulus, de Nomine verus
 Ballók apellatus, Lectis et semper amatus;
 Venit florentem Patriae spectare Parentem,
 Laetaturque Statum jam succrevisse beatum.”

³ Pontos értelme nem állapítható meg.